

ISSN 0027–8084
УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXVIII/3-4

БЕОГРАД
2017

УДК 811.163.41'367.622

ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ*
(Институт за српски језик САНУ,
Београд)**

Оригинални научни рад
Примљен 6. новембра 2017. г.
Прихваћен 22. децембра 2017. г.

О ЗБИРНОСТИ ИМЕНИЦА ТИПА *АЗБУКА*, *АТЛЕТИКА*, *НОМЕНКЛАТУРА*, *ОНОМАСТИКА* И СЛ. У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се представљају збирне именице и њихове главне карактеристике, а потом се детаљније анализирају именице попут *азбука*, *ајлетишка*, *миџолоџија*, *номенклајура*, *ономасишка* и сл. У бугарској лингвистичкој литератури поједини аутори наведене именице посматрају као лексичке збирне именице. То нас је подстакло да испитамо и утврдимо да ли дате именице у српском језику на основу морфолошких карактеристика и семантичког садржаја могу да се сврстају у лексичке збирне именице или припадају другим именичким врстама.

Кључне речи: српски језик, збирна именица, морфологија, семантика, семантички садржај, семантичка константа, лексичка збирност.

1.0. У традиционалним српским граматикама збирне именице се посматрају као подврста једне класе речи – именичке врсте речи. Према значењу именице се деле на властите (особне), заједничке (опште), збирне (колективне), градивне, апстрактне (мисаоне). Збирне именице означавају скуп више предмета, ствари, бића посматраних у

---

* cvijovicdragana@gmail.com

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременој српској књижевној језика и израда Речника српскохрватској књижевној и народној језика САНУ* (бр. 178009), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

неком неодређеном збиру који се разумева као једна целина. Као најважнија особина ових именица истиче се то да оне обликом јединице означавају множину предмета или бића, и зато оне, по правилу, немају множину. То потврђују дефиниције збирних именица у граматичкој литератури, које обједињују два аспекта – морфолошки и семантички. Као заједнички модел за све дефиниције, који покрива оба аспекта В. Ломпар (2016: 72) издваја следећи:

Збирне именице	стојећи у облику јединице	означавају	збир	бића и предмета
----------------	---------------------------	------------	------	-----------------

Табела 1: Уопштена дефиниција збирних именица у граматичкој литератури

1.1. Дакле, традиционални приступ проучавању збирних именица у српском језику држи се првенствено формалног аспекта, те се издвајају именице деривирани суфиксима *-ag*, *-еж*, *-ија*, *-ина*, *-је*, *-сѣво* као именице којима се исказује збирност. М. Стевановић (1986: 184–185) као посебне групе именица издваја и именице *живина*, *марва*, *раја*, *сѣока* које означавају мноштво, односно неодређен број јединки узетих као један јединствен појам, а које у језику никада немају службу граматичког означавања множине, већ се искључиво употребљавају у облику јединице и именице типа *јајѣо*, *крдо*, *народ*, *рој*, *сѣадо*, *чојор* које означавају скупине већег броја бића и које се употребљавају и у множини. М. Ивић (1995: 26–27) издваја два типа именица са збирним значењем: један је егземплификован образовањима која стоје у корелацији са регуларно изведеним множинским облицима (*ѣрана*: *ѣране–ѣрање*, *сѣена*: *сѣене–сѣење*, *момак*: *момци–момчаг*, *звер*: *звери–звераг* и др.) и други образовањима лишеним такве корелације, већ је семантички маркиран (*дивљач*, *живина*, *намешијај*, *одећа* и сл.). Према томе, лингвистичка литература указује на то да постоје збирне именице са препознатљивим суфиксом за збирност (*јајњаг*, *младеж*, *клинчадија*, *омладина*, *ѣрање*, *ѣрањансѣво* и др.) и именице без формалног обележја збирности (*бѣжуѣерија*, *јајѣо*, *марва*, *накиѣ*, *ѣородица*, *роба*, *руља* и сл.), односно лексичке збирне именице¹ код којих се помоћу семантичких константи² типа

¹ О лексичким збирним именицама се веома мало писало у српском језику: Стевановић (1986), Ивић (1995), Симић (2007), Ивановић Н. (2013), Цвијовић (2017). У другим словенским језицима више пажње је посвећивано опису именица које збирни карактер испољавају лексичким путем: Браун (1930), Виноградов (1986), Пети (2001), Буров (2004), Петров (2015).

² Н. Ивановић (2013) користи термин *меѣајезичка консѣанѣа*.

'скуп', 'мноштво', 'збир', 'маса', 'група', 'гомила', 'велики број' (људи, предмета, ствари и сл.) исказује збирни карактер. Збирно значење које се код ових именица реализује лексичким путем уочава се из дефиниција којима су оне описане у дескриптивној српској лексикографији³:

живо / лице:

йородица: **1.** „заједница коју чине родитељи, њихова деца и блиски сродници који с њима живе, обитељ“ → **2.** фиг. „круг, скуп људи које веже заједно исти или сличан циљ, мисао, рад и сл.“;

руља: „неуређена, неорганизована, недисциплинована маса људи, гомила, светина“;

живо / нелице – животиња:

марва: **1. а.** зб. „четвороножне домаће животиње (овце, козе, говеда, коњи), стока; ретко појединачно сточно грло, марвинче“ → **б.** фиг. погрд. „недисциплинована, неуређена, некултурна маса људи, руља“;

неживо / предмет, ствар:

накии: **1. а.** „скуп украса (огрлице, наруквице, прстење, минђуше и др.), начињени обично од племенитих метала, драгог камења, бисера и сл., који најчешће носе жене“;

шйшамйа **1.** „вештина умножавања списа помоћу ливених, оловних слова; исп. тисак (1)“ → **2.** „заједнички, општи назив за све дневне и периодичне листове; скуп свега оног што се штампа“.

1.2. Из наведених дефиниција се примећује да немотивисане именице збирни карактер реализују у неком од својих значења, било примарном било секундарном / секундарним значењима. Код именица које имају развијену полисемантичку структуру, збирност се постиже неким од механизма полисемије (метафором, метонимијом, синегдохом). Те стога, када се именица не препознаје као збирна са формалног аспекта, односно помоћу суфикса којима се творе именички деривати са значењем збирности, прибегава се семантичким критеријумима – издвајањем сема скупности, мноштва, збира, привидно неограниченог мноштва и карактеристичних семантичких константи којима се бележи збирно значење.

2.0. На основу постављених семантичких критеријума поставља се питање да ли се именице типа *азбука*, *айлелйика*, *мишолойија*, *номенклайура*, *ономасйика* могу уврстити у лексичке збирне именице у српском језику.

---

³ Грађа је преузета из тезаурусног *Речника САНУ* и шестотомног *Речника МС*.

2.1. Лингвиста В. Петров (2015: 58–59) именице типа *азбука*, *ајлџејика*, *јалакџејика*, *ономасџејика*, *фонџејика* сврстава у скупину лексичких збирних именица у бугарском језику. Аутор наглашава да су то периферне⁴ збирне именице, те при класификацији прави разлику између именица типа *азбука*, *јалакџејика* и сл. које означавају предмете и имају и једнинску и множинску форму од именице *ајлџејика* која такође означава предмете али има само једнински облик, или од именице *јериодика* која је део терминолошког система. Потом, именице *анџиројонимика*, *симболика* и сл. сврстава у апстрактно-збирне именице које се препознају по томе што у свом саставу садрже мноштво, збир, масу чега (Петров 2015: 384–385). Дакле, аутор укршта морфолошки и семантички критеријум при анализи лексичке збирности у бугарском језику.

2.2. Међутим, именице *азбука*, *ајлџејика*, *миџолоџија*, *номенклаџура* нису опредмећене у српском језику, те према томе, не могу се третирати као лексичке збирне именице јер би се по том критеријуму свака именица која обележава већи скуп или мноштво могла прогласити збирном. Нпр. именица *азбука* дефинише се на следећи начин: **1.** „утврђени ред слова гласовног система једног језика“, и заиста, *азбука* се састоји од 30 слова али ту постоји уређен систем према коме се тај ред слова ниже, а да би именица била збирна, потребно је да тај скуп буде несамерљив и опредмећен што слова *азбуке* нису. То је главни предуслов за остваривање збирног значења. На сличан начин можемо сагледати и именицу *ајлџејика* која се у РСАНУ дефинише као **1.** „скуп одређених спортских дисциплина, код којих је главно развијање и испољавање снаге и издржљивости: лака ~ (скакање, трчање, бацање диска, копља и др.), тешка ~ (дизање терета, боксовање, рвање и др.)“. Иако постоји семантичка константа типа 'скуп', којом се региструје збирни карактер код лексичких збирних именица, у наведеном примеру то није остварљиво јер је реч о коначно дефинисаном броју неопредмећених ентитета.

Примери:

Гај [je] покушао да јединство *азбуке* изведе увођењем ћирилице за цео народ (РСАНУ, Трив. 2, 3); Планом и програмом предвиђена су два часа читања када се пређе цела *азбука* (СрпКор, Пол.); Ћирилица има једно слово за тај глас, и то исто свугде где се та *азбука* употребљава (СрпКор, Ивић);

⁴ В. Петров (2015) спроводи анализу збирних именица у бугарском језику на основу лексичкосемантичких и граматичких карактеристика, а његова главна подела збирних именица односи се на прототипичне и периферне збирне именице.

Трчање и *аџлеџика*, у последње време маратон, мој су велики хоби (СрпКор, Пол.); Први пут наша *аџлеџика* није имала ни једног финалисту светског првенства (СрпКор, Пол.).

2.3. Наведеном критеријуму подлежу и остале лексеме које садрже компоненте збирности: *миџолоџија*, *номенклаџура*. Нпр. именица *миџолоџија* дефинише се на следећи начин у РСАНУ: **а.** „скуп митова и легенди, обично о божанствима, полубоговима и легендарним, хероичним личностима одређене етничке групе: грчка ~, римска ~, словенска ~ и др.“ Дакле, семантички показатељ збирности је присутан, али је недовољан јер је реч о апстрактној појави која није опипљива. На исти начин дефинише се и именица *номенклаџура* **а.** „скуп, систем назива, термина који се употребљавају у некој грани науке, уметности, технике и др., терминологија, називље“. Са формалног аспекта нема препрека за исказивање множинског облика код обеју именица: *миџолоџије*, *номенклаџуре*, међутим, у контекстуалним реализацијама заступљенији је једнински облик.

Примери:

Андромеда ... је по *миџолоџији* и овде на небу још непрестано прикована за усамљену стену у мору (РСАНУ, Стан. Ђ. 1, 35); Збир свих тих блиставих легенди, који се зове *миџолоџија*, то је само физика коју су радили песници и направили је неизмерном поезијом (РСАНУ, Дуч. Ј. 5, 176); Извори овог песништва налазе се на подручјима многих цивилизација и *миџолоџија* (СрпКор, Пол.); Словенска *миџолоџија* је препуна злих божанстава какав је Мокош (СрпКор, Ист. 6);

Номенклаџура ... казује нам научне називе или имена појединих биљака (РСАНУ, Црн. 1, 7); У једнопартијском систему политичка класа била је јединствена и озната под називом *номенклаџура* (СрпКор, Пол.); Новокомпоновани бизнисмени и њихови сарадници из политичких и струковних *номенклаџура* од паркова и шеталишта праве трговачке центре (СрпКор, Пол.).

2.4. Именице као што су *ономасџика*, *симболика* и сл. у секундарним семантичким реализацијама указују на потенцијални збирни карактер. У Речнику МС забележене су следеће дефиниције: *ономасџика* **1.** „грана лингвистике која проучава значење и творбу властитих имена (личних имена, презимена, надимака, географских имена), као и систем властитих имена, начина именовања у једном или више језика или дијалеката“ → **2.** „скуп свих властитих имена на одређеном подручју“ и *симболика* **1.** „представљање идеја симболима помоћу одређених знакова“ → **2.** „скуп свих симбола“. Именице *ономасџика*, *симболика* такође припадају групи апстрактних именица, међутим, преношењем сема скупности и збира у секундарним значењима

ма указују на збирни карактер.⁵ Стога бисмо могли говорити о лексичкој збирности која се код њих реализује у секундарним семантичким реализацијама. Ентитети су апстрактни и неопипљиви али су несамерљиви и чине непрегледно мноштво исказано скупом, збиром.⁶

Примери:

Ископавања [ће да се] проведу и у старом Ридеру ... данас селу Данисељу код Шибеника ... које је својим институцијама — особито националном *ономасџиком* — кроз више стољећа пркосило римској окупацији (РСАНУ, КН 1948, 44/4). *Ономасџика* се зову ... сва властита имена (особа и мјеста) некога језика или географског или етничког ареала (РСАНУ, Симеон. Р. 1). Ако античка *ономасџика* Паноније, илирска или не, показује јасно несловенски карактер, са нешто другачијом ситуацијом суочавамо се у Дакији (РСАНУ, Лома А., ЈФ 49, 200).

Живо се бави математиком, ни он ... није изишао из *симболике* бројева (РМС, Баз. А.).

3. Из ове кратке анализе уочава се да се под збирним именицама не подразумевају само именице које су деривирани одређеним суфиксима за збирност, о чему најчешће сведочи граматичка литература. Са формалног аспекта оне јесу репрезентативне и типичне за наведену именичку врсту, међутим неопходно је сагледати и остале критеријуме који указују на постојање других типова збирних имени-

⁵ Ивановић (2013: 303) показује да регуларно збирно значење може бити исказано и метајезичким путем, односно као резултат преноса сема величине / интензитета на циљни појам (метафора), односно као резултат персонификације архисеме (метонимија). Те тако наводи примере апстрактних именица које на основу развијене полисемантичке структуре у секундарним значењима исказују скуп, велико мноштво, маса чега: *вихор* „снажан ветар велике брзине“ → фиг. „бујица, велико мноштво нечега“: У *вихору* речи и хартије ти коментари били су за Бајкића мала острва јасности и одмора (РСАНУ, Ћосић Б.); *ив* м „велика љутина, срџба, бес, разјареност“ → фиг. „мноштво, велика маса“: Тога *ињијева* божега (те силе) нијесам још видио (РСАНУ, ЦГ, Јовић 1).

⁶ Сличну појаву проналазимо код збирних именица деривираних суфиксом *-ство* (*-иство*) типа *јесништво*: 1. „песничка уметност, поезија“ → 2. „сва песничка дела једног народа, једног времена, једног песника или групе песника“: Само антологије могу дати читаоцу добро *јесништво* (Поп. Б. 1, РМС). Именице *јесништво*, *сликарство*, *стваралаштво* и др. чине посебну скупину лексема које свој семантички садржај испољавају кроз апстрактност означавајући збирне појмове. Апстрактност се овде односи на уметност, умеће или вештину, а кроз збирност се та вештина испољава као јединствен појам, скуп свих особености појма и производа као резултата да-те вештине којим је означена именица.

ца. Наиме, реч је о именицама без формалног обележја за збирност, односно о лексичкој збирности која је врло заступљена у бележењу збирног карактера, нарочито у секундарним семантичким реализацијама, што сведочи о веома богатој полисемантичкој структури појединих именица.

Да ли се именице *азбука*, *аџилеџика*, *миџолоџија*, *номенклаџура* могу третирати као лексичке збирне именице? Првенствено је реч о неопредељеним, неопипљивим референтима, а именице *азбука* и *аџилеџика* додатно означавају и тачно одређен скуп. На основу примарних семантичких реализација не могу се разматрати другачије до као апстрактне именице без обзира на специфичности на семантичком плану.

Међутим, именице *ономасџика*, *симболика* и сл. на основу примарних значења такође се поимају као апстрактне именице, али на семантичком плану у оквиру секундарних значења, бележе лексичку збирност јер потенцијално изражавају збир, односно укупност апстрактних појмова исказаних скупом, мноштвом⁷.

ЛИТЕРАТУРА

- Браун 1930: Maximilian Braun, *Das Kollektivum und das Plurale tantum im Russischen, Ein bedeutungsgeschichtlicher Versuch*, Leipzig: Druck von Frommhold & Wendler.
- Буров 2004: Ст. Буров, *Познанието в езика на българиите. Граматично изследване на концептуалната категоризация на предметностиа*, Велико Търново: Фабер.
- Бушелић 2015: Petra Bušelić, *Brdo problema. Iskazivanje količine nebrojivoga u hrvatskome*, дипломски рад.
- Виноградов 1986: В. В. Виноградов, *Русский язык. Грамматическое учение о слове*, Москва.
- Гортан Премк 1997: Даринка Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичкој сисџема у срџском језику*, Београд: Институт за српски језик.
- Драгићевић 2007: Рајна Драгићевић, *Лексиколоџија срџској језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Ивановић 2013: Ненад Ивановић, *Речник САНУ и њеџова улоја у лексичкој сџандарџизацији срџској језика (са историџској и лексикоџраф-*

---

⁷ Према томе, В. Петров из оправданих разлога појединим именицама у бугарском језику приписује апстрактно-збирни карактер.

- ској *аспектима*), необјављена докторска дисертација, одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду.
- Ивић 1995: Milka Ivić, Izbrojivost onoga što imenica označava kao gramatički problem, u: *Lingvistički ogledi*, Београд: Библиотека XX век, 9–36.
- Ломпар 2016: Весна Ломпар, *Врхуне речи и граматичка јаркса (ог Вука го данас)*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Петри 2001: Mirko Peti, Zbrojina, *Rasprave Instituta hrvatskog jezika i jezikoslovlja* 27, Zagreb, 209–250.
- Петров 2015: Велин Петров, *Събирајелније имена в българския език, в съюсїавка с друји балкански езици*, Пловдив: Жанет 45.
- Симић 2007: Радоје Симић, Род у множинским облицима именица на -аг, *Научни сасїанак славистиа у Вукове дане* 36/1 Београд, 5–14.
- Станојчић–Поповић 2014: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Грамаїшка срїској језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Стевановић 1986: Михаило Стевановић, *Савремени срїскохрвайски језик I*, Београд: Научна књига.
- Цвијовић 2017: Драгана Цвијовић, *Збирне именице у савременом срїском језику*, необјављена докторска дисертација, одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

ИЗВОРИ

- Ивић: Павле Ивић, *Країка истїорија срїске књижевности*, Антологија српске књижевности, Учитељски факултет.
- Ист. 6: *Уџбеник истїорије за 6. разред основне школе* (електронска верзија).
- НИН: *Недељне информативне новине*, Београд: Политика, 1951–.
- Пол.: *Политика*, дневни лист, Београд: Политика, 1904–.
- РМС: *Речник срїскохрвайскої књижевної језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник срїскохрвайскої књижевної и народної језика*, I–XIX, Београд: Српска академја наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- СрпКор: *Корїус срїској језика*, Математички факултет Универзитета у Београду, сачинио проф. др Душко Витас.
- Требјешанин: Жарко Требјешанин, *Предсїава о геїеїету у срїској кулїури*, Антологија српске књижевности, Учитељски факултет.

Драгана Ђ. Цвијовић

К ВОПРОСУ О СОБИРАТЕЛЬНОСТИ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ
ТИПА *АЗБУКА*, *АТЛЕТИКА*, *НОМЕНКЛАТУРА*, *ОНОМАСТИКА* И
ПР. В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

В работе представлены собирательные существительные и их главные характеристики, более подробно анализируются существительные вроде *азбука*, *атлетика*, *митологија*, *номенклатура*, *ономастика* и пр. В болгарской лингвистической литературе отдельные авторы приведенные существительные рассматривают как лексические собирательные существительные. Это дало толчок нам рассмотреть и установить могут ли данные существительные в сербском языке на основании морфологических характеристик и семантического содержания относиться к лексическим собирательным существительным или они принадлежат другим классам существительных.

Ключевые слова: сербский язык, собирательное существительное, морфология, семантика, семантическое содержание, семантическая константа, лексическая собирательность.